

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HARMADIK KÖTET. 1873–1874.

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS,

OSZTÁLYELNÖK.

BUDAPEST.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

1874.

KECSKEMÉTI TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

n. Pesty Frigyes
könyvtárából.

Duplum.

ÉRTEKEZÉSEK

a történeti tudományok köréből.

Harmadik kötet. 1873—1874.

I. Szám. Egy főbenjáró per a XVII. századból. Nagy Ivántól. 1873. 33 l.	20 kr.
II. Szám. Adalék 1352-ből az Arany Bulla néhány cikkének alkalmazásához és magyarázásához. Wenzel Gusztávtól. 1873. 15 l.	10 kr.
III. Szám. Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andranum előtti időből. Wenzel Gusztávtól. 1873. 24 l.	15 kr.
IV. Szám. Trencsini Chák Máté és kortársai. Botka Tivardartól. 1873. 71 l.	45 kr.
V. Szám. Bajzok Erdély államéletéből a XVIII. században. Szilágyi Ferencztől. 1873. 135 l.	1 ft.
VI. Szám. Tanulmányok a góthok művészetéről. Henszmann Imrétől. 1874. 24 l.	20 kr.
VII. Szám. A magyarországi avar-leletekről. Pulszky Ferencztől. 1874. 12 l.	10 kr.
VIII. Szám. Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. Tóth Lorincztől. 1874. 64 l.	50 kr.
IX. Szám. Palugyay Imre emlékezete. Kelety Károlytól. 1874. 10 l.	10 kr.
X. Szám. Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen, a XIV. és XV. században. Fraknói Vilmostól. 1874. 92 l.	50 kr.

E G Y

FŐBENJÁRÓ PER

A XVII. SZÁZADBÓL.

NAGY IVÁN.

LEV. TAGTÓL.

BUDAPEST.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Hoffmann és Molnár.)

1873.

EGY FŐBENJÁRÓ PER

a XVII. századból.

(Olvastatott a M. T. Akadémia június 18-diki ülésén.)

Nekünk — főleg a különleges (specialis) Magyarországnak — Emlékirati irodalmunk általában igen terméketlen és meddő maradt mind e mai napig. Pedig a mult századok közléte is sok tanulságos anyagot szolgáltatott volna a történelem háttérének átérthetőbb alakításához és élönkebb színezetéhez, valamint összes intézményeink fény- és árnyoldalainak a gyakorlati életben kifejlődött irányzatához és meghonosulásához. Most a multa nézve már csak a poros okmányok alapján eszközölt beható nyomozások pótolhatják a mulasztást, nem ugyan a közvetlenség üdőbb felfogásával, de másrésztől kevesebb érdekeltég és szenvedély nélkül, elfogulatlanabbúl. Ma már csak az úgynevezett hivatalos acták tanulmányozása és egybevetése tüntetheti föl azon mellékjeleneteket, melyeknek felfejtése gyakran kulcsot nyújt a nagyobb történelmi események rügóiboz is. Ily mellékjelenetek földerítésével óhajtók járúlni ez alkalommal irodalmunk ezen parlag ágához. Vázlatos képeim nagyobbára Nógrádmegye multjából lesznek merítve.

A vattai Battha nemes család a XVII. században Nógrád vármegye előkelő nemzetségei közé tartozott, mert Rapi székhelyén kívül jelentékeny vagyonnal, és a szereplő (akkorban a losonczy Gyürky, ebeczki Ebeczky stb.) családokkal

sógorodása által fényes összeköttetéssel birt. Tagjai közül folytonosan többen a legfőbb megyei hivatalokat viselték. *I. Pál* 1629—1633-ban nógrádmegyei alispán és követ; ennek fia *Bálint* 1650—1677. időközben esküdt, szolgabíró és követ, ennek fia *II. Pál* 1685-ben szolgabíró volt. A család tehát, mint ilyen, természetesen a megyében nem csekély befolyásnak örvendett, sőt mindezeknél fogva könnyű volt magasabb körökben is pártolást nyernie. E családból származott (és ugy tartom, az említett *II. Pálnak* fia volt) *Battha Ádám*, ki eme történelmi rajznak mint vádlott, vagyis alperes, egyik fő szereplője volt.

A másik szereplő egy hölgy, Hontmegyében ma is virágzó családból *Laszkáry Mária*, egy középrendű nemes embernek, ifjabb *Sass Andrásnak* özvegye, ki mint vádló és egy ideig mint felperesnö vesz részt e történelmi drámában.

Az esemény, mely e rajz tárgyát képezi, ifjabb nemes *Sass András*on, *Laszkáry Mária* férjén 1688-ban elkövetett gyilkosság, melylyel *Battha Ádám* vádoltatik. A per Nógrádmegye törvényszéke előtt latin nyelven folyt; a mennyiben azonban egyes okmányok magyar nyelven költek, azokat az akkori törvénykezési eljárás föltüntetése végett tanúlságosnak vélem, a magok eredeti szövegezésében beszéltetni. Az esemény részletes körülményei és az eljárás módja a tárgyalás folyamában lesznek föltüntetve.

Ezeket előzményül elmondva, lássuk a szereplők működését.

Miután az 1688. évi gyertyaszentelő napja körül meggyilkolt férj tetemeit a bánatos özvegy *Laszkáry Mária* fájdalmas zokogások között a sírnak átadá, már február 14-én Nógrádmegye első alispánjától, *Dobay Jánostól* kieszközlé a szolgabíró és esküdtből álló törvényes bizottsághoz (legale testimonium) intézett úgynevezett törvénykezési megbízatást (Judiciaria commissio), mely így hangzott:

Nemes Nógrád vármegyei szolgabírák uraim, kegyelmeitek közül egyik, nevezet szerint kegyelmed *Fejérpataky László* Uram, egy Esküdtjével a nemes vármegyének tiszt szerint menjen el nemzetes *Laszkáry Mária* asszony, néhai nemzetes *Sass András* Uram relictája instantiájára admo-

neálni, citálni, certifiálni, judicialiter et modo collateralis bizonyosságot szedni, in genere országunk törvényével egyező egyéb dolgokban is procedaljon kegyelmeitek. Nec secus facturi. Datum in oppido Losonez die 14-a februarii A° 1688.

(P. H.)

Joannes Dobay Vice Comes Cottus
Neogradiensis s. k.

Ezen megbízatás folytán a kiküldött bírói személyek magok elkészíték a keresetlevelet (akkori műnyelven Memorialét) ily alakban:

Nemzetes vitézlő *Dobay János* uram ő kegyelme, nemes Nógrád Vármegyének Ordinarius Vice Ispánja commissioja mellett nemzetes *Laszkáry Mária* asszony, néhai nemes és vitézlő *Sass András* Uram özvegye instantiájára, nemes és vitézlő *Battha Ádámot* ő kegyelmét citálja kegyelmeitek in primitus celebrandum sedriam, et si necessum fuerit, in subsequentes Comitatus Neogradiensis, adja elegendő okait annak: anno currenti 1688. circa festum Purificationis Beatae Mariae Virginis ezen Nógrád vármegyében lévő *Rap* nevű falunak határában, signanter a hol most a rapi lakosok, falujok pusztasága miatt laknak, lőtte és ölte meg az említett *Domina Instansnak* meg irt férjét, úgy hogy az nemes Vármegyének, modo praevio celebrando törvényszékében az dolognak törvényesen való végben menetelig personaliter comparealjon; egyéberánt vagy compareal és adja gyilkosságának elegendő okait, vagy sem: mind az által említett Vice Ispán ur ő kegyelme az tekintetes nemes vármegyével együtt a tévő léssen, in praemissis, quod juris et justitiae dictaverit ordo. Melyről ez szerint certifiálja is kegyelmedet, stb. (Aláírva az említett szolgabíró és esküdt.)

E keresetlevél kézbesítésével történt meg az alperes idézése, hogy annak folytán a per tárgyalása megkezdethessék. A megtörtént kézbesítésről a bizonyítványt a szolgabíró és esküdt a következő hivatalos irálylyal fogalmazva állíták ki.

Anno 1688. Die 14. mensis Februarii in Oppido Gács-Várallya et Comitatu Neogradiensis existenti habito, nemes Nógrád vármegye Ordinarius Vice Ispánja nemzetes, vitézlő *Dobay János* ő kegyelme specialis commissioja mellett mi

alább subscribált Szolgabírája és Juratus Assessora említett vármegyének az nemzeti Laszkáry Mária asszony, néhai nemzeti Sass András ur relictája instantiájára citaltuk personaliter nemzeti vitézlő Battha Ádám uramot az felül megemgirt memoriálának contentiájja szerint ad primitus celebrandum sedriam ¹⁾ Comitatus Neogradiensis et subsequentes, említett vármegyében és Gács-Várallya nevű oppidumban, nemzeti vitézlő Battha Pál ur házának udvarán personaliter reperialván ő kegyelmét.

Ladislaus Fejérpataky

Judium Cottus Neogradiensis m. p.

Joannes Barsy

Jurassor Cottus Neogradiensis m. p.

Ezen formaságok után Nógrád vármegyének 1688. ápril 26-án tartott törvényszéke előtt, — miután alperesnő ügyvédet vallott, — megkezdődött a pernek tárgyalása latin nyelven, — jogtörténelmi szempontból tanulságos illetén formában.

Fölvétetett ügye nemes Laszkáry Mária asszonynak, néhai vitézlő Sass András elmaradott özvegyének *mint fölperesnőnek*, mely nemes Battha András szándékos gyilkos *mint alperes* ellen indított az általa jól ismert emberölés tárgyában, a mint az neki előzőleg az idézés alkalmával törvényesen bejelentetett és alább bővebben elő fog terjesztetni.

A Felperes-asszony helyett törvényes ügyvéde nemes Bulyovszky Dániel a megyei törvényszék előtt nyert ügyvédi meghatalmazvánnyal megjelen és előrebocsátván az előrebocsátandókat és föntartván jogilag minden föntartandókat, kijelenti, hogy semmi olyanba, amit az ellenfél ezen ügynek vagy pernek természete ellen előterjeszteni vagy felhozni fog: bele nem egyezik; sőt inkább azok ellenében működési, válaszadási és czáfolási ügyvédi összes szabadságát föntartja: mindamellét addig is, míg a továbbiakra kiterjeszkednék, kívánja, hogy a nevezett *Alperes* ezen ügynek végleges eldöntése végett személyes megjelenésre törvényesen fölhívattassék ²⁾, föntartván továbbra is ügyvédi jogait.

¹⁾ Érted = Sedem judicarium.

²⁾ Cuperet = proclamari.

Az *Alperes* személyesen megjelen és óvást tesz.

A meghívás és személyes megjelenés megtörténvén, ugyanazon fölperesi ügyvéd ugyanazon jogi kellékekkel föntartott ügyvédi eljárását megkezdi és a személyesen jelenlevő szándékos gyilkos alperes ellen keresetét következőleg előterjeszi. Midőn folyó 1688. évben az elmúlt Gyertyaszentelő nap körül néhai vitézlő Sass András, nevezett fölperes asszonynak férje, bizonyos dolgai végett Nógrád megyei Múlyadka helységbe utazott vala, és onnan visszatérve ugyanazon megyei Rap helység határába, nevezetesen azon helyre, hol azon Rap helység lakosai viskóikat építve, lakhelyeiket tartják, elért vala, békés lelki állapotban, a nélkül, hogy valakinek valami rosztat cselekedett, vagy maga részére valami bajt gyaníthatott volna: ugyanakkor ott a nevezett Alperes, nem tudni mitől indítatva, vagy micsoda ártalmas és gyilkos szándéktól vezéreltetve, mindazonáltal eltökélt lélekkel és előre kitervelt gonoszsággal, félre tévén minden isteni és emberi törvényeket, kezében megtöltött és gyilkosságra felszerelt fegyverrel Felperesnőnek néhai férjére rohant, és őt előbb moeskos szitkókkal gyalázva, majd említett puskáját néhai Sass András mellére irányozva, kisütöni, és eképen őt kegyetlenül megölni és életétől megfosztani nem rettegett a megnevezett Felperes asszonynak nyilvános és soha eléggé meg nem siratható bánatára és az isteni és emberi törvények megvetésével. Minthogy pedig az eféle iszonyú cselekedetek úgy az isteni, valamint a hazai törvények szerint is, jelesen II. Ulászló király I. decretuma 82. t.-cikkében, az 1563: XXXVIII. t.-cikkében és a Hármaskönyv I. Rész 15. Czimében foglalt fejvesztés alatt tilosak lennének, és a hasonló gyilkosságok elkövetői azon törvényekben kijelölt büntetésben lennének elmarasztalandók és elítélendők: ennélfogva az említett Felperesnő ügyvéde az előbb megnevezett gyilkos alperest az előadott oknál és az idézett törvények erejénél fogva az azokban foglalt büntetésben, tudniillik a fejvesztésnek végleges és valóságos végrehajtásában elmarasztaltatni és elítéltetni kéri, föntartván további jogait.

Nemes Vattai Battha Ádám nevében és személyében annak törvényes ügyvéde nemes Ebeczky Tamás véden-

czének személyes jelenléte mellett ünnepélyeseu tiltakozik a Felperes és annak összes állításai ellen, kijelentvén, hogy ő sem az igényelt keresetbe, sem az előadottak-, vagy előadandókba, vagy bemutatott- és bemutatandókba bele nem egyezik; hanem mindezek ellenében föntartja jogát a maga idején és helyén felszólalhatni és jogait minden szabados uton és módon megoltalmazhatni; végre az állítólagos Felperes fél által felhozott és előadott összes perirományoknak másolatát az 1550: LVL. törv. cz. értelmében kéri magának kiadatni, fentartván mint főnebb, jogait.

Ime, ekép történt és fejeződött be a pernek első izbeli tárgyalása. Következett (a közbenszóló) ítélet, mely nagyon rövid volt és így hangzott:

»Ítélet. A másolatok kiadatnak.«

Ezután hosszú öt hónap következett szünetképen, míg a per ismét tárgyalás alá került. Volt elég ideje alperesnek helyzetét átgondolni, annak esélyeit, súlyát mérlegelni és kibontakozási módokról gondoskodni. A tényállás világos s igazolt, a hivatolt büntető törvénycikknek szigorú határozottan szól. Mindezeket az alperes összevetve és figyelembe véve: belátta, hogy a törvénykezés rendes útján el kell buknia. Módokról kelle tehát gondoskodnia, melyek által a tények kérelhetlen következményeitől szabadulhasson. Legelső teendő volt a késleltetés. Az idő éltet: qui tempus habet, vitam habet. Ebből folyólag a második mentő eszköz a hatalom pártfogásának megnyerése, mely a végzetes ügyet a törvénykezés szigorú rendszerű kerékvágásából kiemelve, a kegyelem, vagy ezt pótló kegyes parancsok mentő karjaiba terelje. Az alperes — amint látni fogjuk — mind a két módot megkísérlé, sőt szerencsésen végrehajtá. Ideje és alkalmá volt elég. Összeköttetéseit felhasználta, Bécsben járatott az udvarnál, folyamodott a királyi felséghez és annyit kinyert, amennyi az ügy törvényes állásához képest lehetséges és a mennyi elégséges volt az ügyet a kegyelmi eljárás kedvező

elbánása alá juttatni. A kinyert királyi parancs nem kevesebbről szólt, minthogy a tényállás kiderítése czéljából közös tanúvallatás eszközöltessék, azután pedig a per összes irataival együtt csupán betekintés végett — úgymond — s nem a törvényes eljárás megzavarása vagy meggátlása végett ő Felsőszine elé fölküldessék. A kancellária parancsa tehát a kényes peres ügybe avatkozás s következőleg törvényellenes lépés vádját szóval elhárítá magától; s habár formailag nem is az eljáró törvényszékhez, hanem a megyei alispánhoz és szolgabiráihoz volt intézve, valósággal azonban módot nyújtott a törvényes eljárás szigorúsága elől menekülni és a késleltetés előmozdítása által a vád iszonyúsága iránti érdekeltséget és bősülséget enyhítve, a hozandó ítélet szigorúságát mérsékelni. Hogy az alperes nyugtalankodott, rettegett és tett mindent, amit ügyében tehetett: azt magából a következő második tárgyalás menetéből is láthatni.

Végre elkövetkezett a törvénykezés újabb határideje. A tárgyalás elejtett fonala ismét fölvetetett, mint a hivatalos jegyzőkönyv tartalmazta, a következő formában:

»1688. december 13-án Nógrád vármegyének Losonc mezővárosában tartatott közgyűlése és törvényszéke alkalmával

fölvétetett nemes Laszkáry Mária asszonynak néhai vitézlő Sass András elmaradott özvegyének pere, nemes Battha Ádám szándékos embergyilkos mint alperes ellen bizonyos gyilkosság alkalmából és ürügyéből az első rendbeli perfölvételnek, következőleg az akkor körülményes bőséggel eléadott keresetnek alapján, a midőn is felperesné helyett előbbi ügyvédé megjelenvén, ugyanazon összes jogi kellékekre támaszkodik és ezen már előbb tárgyalt ügyben és a nemes vármegyei törvényszék szine előtt előadott keresetben, ennek értelmében, az idézett törvények ereje és indokai alapján kéri alperest az ügynek végleges eldöntéseig a személyes megjelenésre törvényesen meghivatni, és az előbb kijelölt büntetés végleges és valóságos végrehajtásában elmarasztaltatni és elítéltetni.

A személyesen megjelent Alperes, habár a per fölvételbe bele nem egyezik is, kéri a törvényszéket, hogy az a

következő napra halasztassék, minthogy ügyvédének ismételve Bécsben léte miatt az okiratok másolatait kezeibe nem vehette és azokat ügyvédével nem közölte.

A felperesnö ügyvéde az előbb eléadottakra támaszkodva, ünnepélyesen tiltakozik az alperes félnek ezen legkevésbé sem törvényes kérése ellen, és azt mondja, hogy az semmikép sem állhat meg, miután a másolatok kérése óta elég ideje lett volna ügyét ügyvédével közölni és megbeszélni és kivált midőn a kiadott másolatok megpecsétlésének ideje óta, azokat alperes a Jegyző urtól átvenni elmulasztotta, holott a jelen határidő ki volt hirdetve; ennélfogva alperes kérelme elvetendő; többiben kéri, és fenntartja fölperesi jogait, mint fennebb.

Itéltetett.

Részint az elintézendő fontos közügyek, részint pedig az időnek későre haladása miatt a pernek további folytatása a holnapi napra halasztatik.

A következő napon

Nemes vattai Battha Ádám személyében ugyanazon ügyvéd, ki a perfelvételkor és ugyanazon jogi kellékekkel megjelenvén, azt mondja, hogy az állítólagos felperes ügyvéde által emelt per felvétele előtt tudomására volt a Nemes Vármegyének, hogy az állítólagos Alperes ügyvéde ő felsége legkegyelmesebb parancsa mellett és annak tartamánál fogva a végett adott be kérelmet, melyet itt és most is ismételt, folyamodván továbbá is alázatosan, miszerint a nemes vármegye legelőször is a törvény értelmében egy közös tanúvallatás eszközzésére kebeléből törvényes bizonytságot küldjön ki, és azután ily tanúvallatás alapján az ügynek állásáról tudomást szerezvén, ő felségét hiteles jelentésben az egész dologról értesíteni méltóztassék. Különbben már csak azon okokból is, mivel ilyen közös tanúvallatás, — amilyen kéretik — eleddig nem létezik; s azért: mert neki a követelt értesítésre nézve elég nem tétetett; s azért: mert az állítólagos alperesi ügyvéd az elmúlt legközelebbi napokban Zólyom és Heves vármegyék ügyeiben ő felségéhez és ő felsége bizonyos minisztereihez kiküldetve lévén, csak néhány nap előtt jelentése megtétele végett érkezhetett meg Gyöngyösre; ezért az állítólagos al-

peres jövő felmentetésének igazolásáról annál kevésbé gondoskodhatott, a törvényes dolgokban és perekben járatlan alperes pedig a felperesi periratokat ügyvédének utasítása szerint csakis tegnap vehette kezeihez: ugyan azért ily nagy fontosságú ügyben oly rögtön döntő érveivel és egyéb mellékleteivel el sem is készülhetett; minthogy pedig a II. Rész 59. czime értelmében a törvényes dolgokban az okszerű mentésnek mindég helye van: kéri különösen e jelen határidőnek elhalasztását, végre pedig kikéri, hogy ő felségének a kívánt hiteles jelentés megtétsék, főtartván jövőre is törvényes okaira és kifogásaira nézve — mint fennebb a per felvételekor — ügyvédi jogait.

A felperesnönek ügyvéde, ugyanaz, ki tegnap, és ugyanazon összes jogi kellékekkel ragaszkodva előbbi előadásához, tiltakozik alperesfél ügyvédének kérelme ellen, mely szerint az a nemes vármegye tudomására hivatkozik, ennélfogva fölperesnöi ügyvéd is ugyanazon nemes közönséget hívja föl: vajon a kereset első felvételekor, tárgyalásakor nem sürgette-e az alperesfél, hogy ha volna valami előadandója, adja elő törvényszerűleg; mert tilos a törvények szerint, nevezetesen a 1655: LIII. t.-cz., majd az 1681: XXX. t.-cz., végre az 1625: V. törv.-czikk értelmében a felsőbb bírák parancsait máskép, mint törvényszerűleg eldöntés alá terjeszteni. Mindazáltal alperesi ügyvéd semmit sem terjesztett elő törvényszerűleg, sőt nem is akar előterjeszteni, ennélfogva kérelme épenséggel nem törvényes; továbbá azért is, hogy a keresetnek és mellékleteinek másolatait kiadatni kérte, és a kért másolatok leiratván, s a Tekintetes Törvényszéknek pecsételő széke ¹⁾ előtt felolvastatván, alperesnek kiadattak: nincs egyéb hátra, mint hogy Alperes az ellene támasztott keresetre nézve érdemlegesen feleljen, nem állván ellen különben az Alperes által idézett II. Rész 59. czime sem, miután mind az ügyvéd ur, mind pedig az alperes fél a jelen törvényszék előtt kényelmesen megjelenhettek, amint meg is jelentek; mert az idézés és per felvétele óta volt alperesnek elég ideje, törvényes eszközeinek, melyeket remélt,

¹⁾ Sedes Sigillatoria.

— megszerzésére, és a mostani ügyvédén kívül szabad lett volna nekie mással is ügyét közleni és mást is védelmével megbiznia; de habár e tekintve ettől, ügyvédével megjelenhetett, és megjelent is, ellenben előadott kifogása a törvény előtt meg nem állhat. A mi pedig a közös tanúvallatás eszközzésére kért kiküldetést illeti: a közös tanúvallatás tételére az alispánt, és mellé adott szolgabírókat és esküdtet nem lehet s nem is szokás kiküldeni, hanem csak a per elfogadása után; válaszoljon tehát érdemlegesen, és akkor megkapja a viszonz-feleletet. E tekintetben is fenntartja minden jogait; midőn majd a per elvállaltatik és a végső ítélet ki fog mondatni; megtartva a törvénykezés rendjét: az ő felségéhez teendő jelentésre nézve is megteendő kötelességét, kérvén annak ellenében az alperes kérvényét elvettetni, és az előadottakhoz ragaszkodva, kéri és fenntartja, mint fennebb.

Az alperesi ügyvéd ragaszkodva törvényes kérelmeihez, ünnepélyesen tiltakozik már csak azért is, mert a felperesi ügyvéd nem kevésbé sérti ő felsége kegyelmes parancsolatának tekintélyét már csak az által is, hogy a tiszteletnek és tekintélynek minden szokásos kivétele nélkül mereven felhozza a törvényeket tiltó, visszvégrehajtó és más aféle parancsokról, melyek a törvényes perek és végrehajtások zavarói és akadályozói ellen szólnak; holott ő felségének kegyelmes és a per felvétele előtt fölmutatott parancsa nem hogy a jelen pert vagy végrehajtást gátolná, sőt inkább azt előmozdítaná, minthogy ő felsége mint legfőbb jogi végrehajtó (justitiarius) szokott buzgalmával, kegyével és kegyelmével meghallgatván hű alattvalóinak kérelmét, midőn így a dolog mibenlétét megösmerni kívánna: ezáltal a hazai törvények ellenére nem cselekednék, mint azt az ellenfél állítja. Mert az által, hogy a felség az előzményeket ismerni kívánja, az ellenfél azt nem következtetheti, mintha ez által a jelen pert törvénytelenül zavarni látszatnék; azért az ellenfélnek erre nézve felhozott kifogása ellen ismételve tiltakozik és fenntartja a fenntartandókat; a Tek. Törvényszéktől pedig a beleegyező végzést továbbá is kikéri. — A kért közös tanúvallatás megtagadása ellenében felhozza Mátyás király VI. Végzeményének 14. törvényezikkét. Nem is volt az soha gyakorlatban, hogy ítélet

után szedessék tanúbizonyság; mert előbb az elmarasztalásnak kell megtörténnie, csak azután következhetik a végrehajtás; elmarasztalni pedig csak törvényes indokok és közös tanúvallatásokból álló bizonyítványok alapján lehet, mire nézve az ő felsége által kért értesítés is alkalmasabban elkészíthető lesz. A kért halasztás mindenesetre jogos és törvényes; nem is elegendő az ellenfél által e tekintetben felhozott indok, mintha az alperes mostani ügyvéde helyébe annyi idő alatt másikat fogadhatott volna, miután már a mostani ügyvéd kezdé meg az ügy vezetését, és fel van fogadva, és reméli is az ügynek gyors befejezését eszközölhetni, annál fogva fenntartja, mint fennebb.

A Felperesnö ügyvéde az általa előadottakhoz szigoruan ragaszkodva ünnepélyesen tiltakozik az alperesi ügyvéd azon gyanúsító állítása ellen, mintha ő a császári, királyi tekintélyt megsérteni akarná. Kitűnik az előbbiekből, hogy az alperesi ügyvéd semmiféle parancsot elő nem terjesztett, és most sem terjeszt elő; tehát eddig valamely parancsról szó sem lehetett. Hanem a hol bizonyos némely parancsról tesz említést: arra nézve hozta fel az idézett törvényeket, hogy tudniillik a törvénykezési parancsok a vitató Törvényszék előtt¹⁾ hozandók fel. Mitsem óhajt fölperesi ügyvéd inkább, minthogy ő cs. kir. felségének tekintélye és tisztelete fenntartassék. Jelen esetben nem tapasztalván azt, hogy az alperes bármit is fölmutatott volna, nem is vitatkozhatott olyan ellen, amit nem látott; egyébiránt erre nézve is fenntartja jogait. Ami a többit illeti, miután azok eléggé meg vannak czáfolva, többé válaszolást nem kívánnak; sőt ellenkezőleg Mátyás király idézett VI. végzeményének 14. törvényezikke szerint közös tanúvallatást a pernek elfogadása előtt eszközölni nem is lehet. Ehez járul a hasonló esetekben gyakorolt régi szokás is; mert tudnia kell a per elfogadása által a megye közönségének, mi végett küldje ki bírúit a közös tanúvallatás eszközzésénél.

Az állítólagos alperes ügyvéde az előbbiekre röviden azt válaszolja. Ha a per fölvétele előtt alperes semmi paran-

¹⁾ in foro contradictorio.

csot föl nem mutatott volna (mint felperesi ügyvéd bizonyolja): akkor miért vitatkozik ellene; mert különben a vitázás által vagy egyetért a kegyes parancsossal, vagy pedig annak ellene szegül. Egyet a kettő közül okvetlen cselekednie kell. De különben sem tagadhatni azt, hogy a királyi parancs az alispánnak és általa más bíró uraknak is elő nem mutatott volna, amint ez nyilván tudva is van. A közös tanuvallatásra nézve hivatkozik a Hármaskönyv II. R. 32. czimére; főtartva jogait, mint fennebb.

Felperesi ügyvéd előbbi szavataihoz ragaszkodva, állítja, hogy az ellenfél által ismételve felhozott nehézségek az előbbi czáfolatok által elégségesen meg vannak erőltetve, s azért kéri, mint fennebb.

Itéltetett.

Az alperesi ügyvéd kérelmének első részére nézve, melyben az előzőleg s rendkívüli úton felmutatott, ő felségének kegyelmes parancsolatjára a T. Törvényszéktől olytán határozatot kíván, miszerint a jelen perről, mielőtt az eldöntetnék, fentemzett ő Felsége híven tudósítsassék: a T. Törvényszék a multkori törvénykezés alkalmával az alperesi ügyvéddel hasonlóan rendkívüli úton közölt végzésére hivatkozik, hogy tudniillik a kért jelentéstételre addig nem hajolhat, míg a Törvényszék előtt az ügy valódi tényállása ösmerve nem leszen. Ami a kérelem második részét, tudniillik az okszerű mentség előadhatását illeti, melynek támogatására ugyanazon ügyvéd a Hármaskönyv II. R. 59. czimét idézé: összevetvén és egybehasonlítván a felhozott mentség körülményeit az idézett czim tartalmával, miután azon mentség az említett czim módozatával legkevésbbé sincs öszhangzásban; de másképen is a közös tanuvallatásnak kérelme által az eféle mentség előadhatása kívánatától maga is önkénytesen elállani látszanék: ezen okból ezen kérelme sem teljesíthető. Ami végre a kérelem harmadik részét nézi, ugyanis miután az említett közös tanuvallatásra kívánt kiküldetést illetőleg a Hármaskönyv II. R. 27. czimének tartalmából a közös tanuvallatásra nézve az tűnnék ki, hogy a közös tanuvallatás a peres feleknek a bíróság előtti szavallataikból eredt kétsé-

geknek tanúk vallomásai által felvilágosítását ezélezza; eledig pedig olyan perbeszéddek, melyekből a tényállásra kétség háramlanék, a törvényszék előtt fel nem hozattak: ennél fogva a kívánt közös kiküldetés sem rendeltethetik el addig, míg az előterjesztett vád az alperesi ügyvéd által vagy be nem ösmertetik, vagy nem tagadtatik, és azokra a felperes fél nem válaszolhat, mert csak ezután lehetne a feleknek alkalmuk a kívánt közös tanuvallatásra nézve határozatot követelni.*

Ezen közbeszóló ítélet után, mielőtt a folytatólagos tárgyalás szövegének előadásába tovább merülénk, szabadjon olvasóimnak figyelmét ezen — már nyolcz hónap óta harmadik alkalommal szönyegre került — bűnvádi per tárgyalásában azon feltűnő jelenségre figyelmeztetnem, hogy mindeddig még az alperesi fél konok fortélyá miatt az ügy lényegéről, az érdemleges vitáról szó sem ejtethetett és így még mindég az úgynevezett felperesség (Actoratus) megállapítására vonatkozott a hosszadalmas vitatkozás. Az alperesfél a vádat, a tényállást sem el nem ösmerte, sem nem tagadta, és ez utóbbit nem is tehetette, mert az elkövetett tény nyilvánosan tudva volt. Enyhítő körülményeket sem keresett, mert a vádolt bűnét a szándékosság is súlyosította. Innen eredt az igyekezet a pert minden módon késleltetni, a bíróságra a király ő felsége parancsának emlegetése által nyomást gyakorolni és rendkívüli úton — a falak mögött — oda működni, hogy a felperes bármiként, — de ez ügy folytatására nézve tehetetlenné váljék. A szomorú eredmény mutatja, hogy ezen igyekezet teljesült. Nem bírjuk ugyan e gonosz mesterkedések — akkori kifejezéssel élve — praktikák összes szálaít; de az összefüggés azon föltevésre jogosít, hogy a felperesnél későbbi végzetes sorsára az alperesfél keze is közreműködött. Azonban halljuk a per folytatólagos tárgyalásában tovább a felek saját feleseléseit.

*Az alperesi ügyvéd nem lévén megelégedve bírák Uraimék ítéletével, miután neki szükségképen a magyar udvari kanczelláriát s annál fogva ő felségét arról, hogy ő a T.

Törvényszékhez ismételve folyamodott, tudósítania kell: kéri magának ezen említett kérelméről az ünnepélyes alakú bizonyítványt kiadatni; föntartva továbbra is jogait.

A felperesi ügyvéd a Törvényszék főnebbi ítéletével, mely a törvénnyel megegyező és öszhangzó, megelégedve lévén, és előbbi szavataihoz ragaszkodván: kijelenti, hogy miután az alperes magát a törvényszék főnebbi ítéletéhez alkalmaztatni és ügyvéde a hozott ítélet tartalmához képest a pernek elfogadását ¹⁾ mulasztatni látszanék: nincs egyéb hátra, minthogy az alperes a keresetbeli büntetésben elítéltnék és elmarasztaltinak törvényesen kimondassék. A mi ellenben az alperesfél által kért bizonyítványt illeti: annak itt sem helye, sem ideje, minthogy ilyen és más efféle bizonyítványok nem másként s nem is előbb, hanem csak a perek befejezésével szoktak kéretni és kiadatni, ennélfogva ezen kérelmet elvetendőnek véli; egyébiránt jogait föntartja, mint fennebb.

Az alperesfél ragaszkodik kérelméhez, minthogy okvetlen szükséges a nméltóságú kanczelláriának jelentést tennie, ennélfogva szüksége van a bizonyítványra. A többire nézve, midőn majd megnyerendi a bizonyítványt: kötelességszerűleg el fog járni.

A felperesfél előbbi állításaihoz ragaszkodva, kéri és fenntartja, mint előbb.

Ítéltetett:

A mennyiben az alperesi ügyvéd eléadott kérelme hasonló esetekben szokatlan volna, minthogy a törvényszéki pereket csakán kiadni nem szokás: ugyanazért kérelme teljesíthető nem lévén, alperesi fél a további szóváltásra és kötelességei teljesítésére utasíttatik.

Az alperesfél ezen ítélettel nem lévén megelégedve, ugy ezen, valamint az előbbi ítéletekre nézve fenntartja jogait. A keresetre nézve kívánja, hogy az törvényes ítélet folytán le-

¹⁾ Lisis contestatio.

szállíttassék; és pedig azon okból, mivel nyilvánvaló, hogy mind az alperes, mind pedig elődei úgy kiváltságosan, valamint a megyében emberemlékezet óta *vattai Battha* névvel nevezettek, és a vármegye is a kiadott másolatok bevezetésében alperest *vattai Battha* Ádám névvel jelölte vala; míg a felperesnő keresete fölvételében csupán *Batthának* nevezné, elhagyván a lényeges keléket: ugyanazért ugy ezen illetéktelenség miatt, valamint törvényes és használatban lévő vezetéknevének elhagyása miatt a hazai törvények, jelesül a Hármaskönyv II. R. 26. és 82. czimei értelmében, kéri a jelen pernek leszállítását. De továbbá, minthogy tudva van a T. Törvényszék előtt, hogy az idézésnek törvény és ősi szokás szerint a félnek birtokán kell megtörténnie, és csak ha birtoka nem volna: akkor lehetne személye szerint, vagy lakásából megidéztetnie; már pedig alperes személyesen idéztetett meg, noha e megyében birtoka van; és minthogy azon járásnak, melyben állítólag a büntény elkövetetett, — szolgabirája által kellett volna az idézésnek megtörténnie, az eljáró szolgabíró tehát különleges kiküldés nélkül ezt érvényesen végre sem hajthatta, ezen okokból is kívánja a pernek leszállítását.

A felperesnő ügyvéde előbbi perbeszédeiehez ragaszkodva, ünnepélyesen tiltakozik alperes eléadásai ellen, melyeket három osztályba sorozván, következőleg czáfol. Miután az alperesfél közös tanuvallatást, birói kiküldést kérve, a per érdemleges vitatásába merült, ennélfogva a perleszállítás vitatására többé vissza nem térhet; már ezen tekintetből is az alperesfél által főnebb a törvényszék előtt idézett II. R. 59. czimének értelmében tehető kifogásai elesnek, elannyira, hogyha már a leszállítás kérdésében eléadott okokra több czáfolattal elé nem lépne is, ezek által is alperesfél indokai megsemmisülnek; nehogy azonban hallgatag az alperesfélnek állítmányait mellőzni látszassék, válaszolja az első ellenvetésre, hogy az meg nem állhat: mert más *Batta* Ádámot az ellénefél megnevezni nem tud; ő tehát jól megnevezé, még az idézett II. R. 26., 82. czimei szerint is. Ezen nehézség tehát elesik. A mi a másik ellenvetést illeti, hogy nem személyesen, hanem birtokból kellett volna az idézésnek megtörtén-

nie. Tudja a nemes vármegye, hogy a bűnvádi ügyekben mindig a személyes megidézés volt szokásban; így történt ez Hont vármegyében is Baloghi Gáspár urnak neje ellen emelt perében is. De nem is lehetne azt semmi főnálló törvénynyel bizonyítani, hogy a bűnvádi perekben a megidézés személyesen nem történhetnék meg. Miután a jelen per az 1588. XLIII. törvényezikken alapszik, mely szerint a hol a gyilkosság elkövetetik, azon megyében indítandó meg a kereset is, már pedig az alperesfél a gyilkosságot e megyében követte el; tehát e megyében kellett megindítani a keresetet és azt tárgyalni. De szokatlan is lenne ilyeneket a bűnperekben megengedni; ha tehát egyebet föl sem is hozott volna felperesnö ügyvéde az alperesfél megezáfolására, már az előbbi bírói ítéletből is elegendő ok volna merítve arra nézve, hogy kérhesse, miszerint alperesfél kívánsága figyelembe nem vétetvén, az elmarasztaltassék. Egyébiránt fõntartja a fõntartandókat.

Az alperes ügyvéd kérelméhez ragaszkodva azt mondja, hogy az ő eladásából sehonnan sem tűnik az ki, mintha ő a dolog érdemleges tárgyalásába merült volna. Erre tehát további válasz nem is szükséges. Leszállítási kérelmének jogsultsága és törvényszerűsége pedig kitűnik abból, hogy már hasonló esetben és pedig épen a *vattai* (de Vatta) előszócskának elhagyása miatt épen ezen vármegyében ez előtt egy kereset végzésileg leszállított. De az elkövetett formahiány miatt is, mint a kiadott másolatokból láthatni, le kell a keresetet szállítani; sőt tiltakozik alperesfél felperesfélnek a szokás megrontására célzó törekvése ellen, mivel az eféle szokások mind a rend végett, mind pedig a szükségnél fogva is fenntartandók; és így van ez szokásban a nyolczados törvényszékek előtt is, hol az eféle szokások fenntartását mindig megkövetelik. A mi a személyes idézést illeti: a felhozott példa nem talál, mert Semberi Zsófia Hontmegyében semmi jószággal nem bír; ezeknél fogva kéri a kereset leszállítását.

A felperesnö ügyvéde előbbi védérveire támaszkodva, a fõlvetett formahiány kérdésében azt feleli: úgy a másola-

tokban, valamint az eredetiekben alperes Battha Ádám néven meg van nevezve; hogy pedig a per felvételénél — mint követeltetik — a »*de Vatta*« előnevet is oda kellett volna tenni: az semmi akadályként nem szolgálhat, mivel a nevezett Battha Ádám kivül azonos ily nevet az alperes megnevezni nem bír; ha tehát az igényelt előnév meg van a kiadott másolatokban, azzal megelégedhetik és e miatt a per folyamatát és lejárását meggátolni nem lehet. A mi a járásbeli szolgabíró általi idézés szokását illeti: ezt is ellenkező szokás felhozásával érvényteleníteni nem lehet, mivel a szolgabíró az idézésnél helyesen járt el; tehát mint fennebb, kéri az alperes elmarasztaltatását.

Alperesi ügyvéd előbbi eléterjesztéseihez hozzá teszi először, hogy a felhozott és követelt leszállítás törvényszerű, mert szokásos; másodsor, hogy az idézés minőségére nézve is igazsága van, mert azt nem csak a szokás, de a II. Rész 24. czime is akként követeli; a harmadikra nézve hasonlóan, mert senki a más földjén nem arathat; és az ellenfél által idézett 1588. évi XLIII. törv. czikk is inkább mellette szól; miután ez is azon esetben, ha valakinek azon megyében birtoka nincs, azon bíró illetékességét követeli, hol a fél lakik; az pedig nyilván való, hogy alperesnek jószága más szolgabíró járásában van, nem azéban, ki az ügyben eljár. Kéri ezeknél fogva, mint fennebb.

A felperesnö ügyvéde előbbi perbeszédéhez felhossa azt, hogy az alperes által idézett II. R. 24. czime nem a gyilkosságokról szól, hanem a zálogváltási pereknél megtartandó idézési szabályokról, tehát a felhozott nehézségnek itt helye nincs. Ami pedig azon felvetett jogi szabályt illeti, hogy senki a más földjén nem arathat: ide szintén nem alkalmazható, mivel az eljáró bíró épenséggel nem a más földjén aratott, midőn az alperest saját járásában Gács-várallyán idézte meg. Ezeknél fogva kéri, mint fennebb.

Alperesi ügyvéd azt feleli, hogy az ellenfele által fennebb idézett törvény ezen utóbbi perbeszédét megsemmisíti; ennél fogva megmarad előbbi kérelménél.

Itéltetett:

Összeszámlálván a szavazatok, a Törvényszék nagy szavazattöbbsége folytán az alperes által kért perleszállítás meg nem engedtetvén, a felek folytatólágos tárgyalásra utaltatnak.

»Alperesi ügyvéd nincs megelégedve a Törvényszék ítéletével, melyre nézve fenntartja jogait. Ítéletileg a további tárgyalásra kényszerítettvén, arra nézve, hogy a közös tanúvallatásnak csak az érdemleges vitatás után lehet helye, akarva, nem akarva, habár az idő rövidege miatt készületlenül, mégis bele ereszkezik az ügy érdemébe következő renddel: tagadja, hogy az alperes ártani és gyilkosságot elkövetni czélzó szándékkal, eltökélt lélekkel és előre kitervelt gonoszszággal a keresetben megnevezett Sass Andrást megrohanva és megtámadva megölte volna; miért is kívánja, hogy az alperesfél ezen érdemleges válasza meghallgattatván, az ügy a közös tanúvallatás utánra halasztassék, különben az alperesfél a bíróságnak e tekintetben hozott ítéletéhez ragaszkodva: kívánja, mint fennebb, hogy vagy a közös tanúvallatásra a bírák kiküldessenek; vagy pedig a legközelebbi törvényszék alkalmával a tanukat, kiket alkalmasoknak látandának, közösen hallgassák ki, egyébiránt az érdemleges tárgyalásra nézve támpontjainak előadására fenntartja ügyvédi összes jogait.

A felperesnő ügyvéde a törvényszék ezen ítéletével is megelégedvén, és előbbi állítmányaihoz ragaszkodván, ünneptélyesen tiltakozik az alperesnek érdemleges, de tagadó válasza ellen. Hogy pedig a felperesnőnek néhai kedves férjét, Sass Andrást a fennebb említett keresetben bővebben meghatározott időben és helyen a nevezett alperes megrohanva, golyóra töltött puskájával meglötte és meglövéen, életétől megfosztotta, ki fog tűnni a felperesnő kérelmére törvényesen kihallgatandó tanúknak vallomásaiból, a melyekre támaszkodik és a melyekre a T. Törvényszéket fölhívja, kérvén az alperest a keresetlevélben kijelölt módon és rendben a fejvesz-

tésben elmarasztalni és e részben az ítéletet a II. Rész 58. cziméhez alkalmaztatni, fenntartván a fenntartandókat.

Az alperesi ügyvéd továbbra is érdemleges válaszához és a közös tanúvallatás iránti kívánságához ragaszkodik. A keresetlevélnek az ellenfél által az előbbi perbeszédék által tett változtatására nézve pedig, valamint egyebekre nézve is fenntartja jövőre nézve ügyvédi jogait.

Itéltetett.

Mínt hogy az alperesfél kérelme törvényen és gyakorlatba vett szokáson alapszik, ennél fogva a nemzeti Alispán ur a maga mellé veendő Szolgabíró és Esküdt urakkal kiküldetik a fennebb kért közös tanúvallatás eszközésére, mely alkalommal a felperesfél is — ha tetszik — kihallgattathatja a maga tanuit és élhet a közös tanúvallatás jótékonyosságával, miért is a jelen pernek további vitatása a jövő legközelebbi megyei törvényszékre halasztatik.

Mielőtt három hónap lefolyása után a pernek folytatólágos tárgyalására a törvényszék sorompói előtt ismét megjelennék: irányozzuk figyelmünket és elmélkedéseinket azon eseményekre, melyek e perre és ennek szereplő személyeire vonatkozólag e tárgyalási szünet alatt a törvényszéki termen kívül történnék. A megrendelt közös tanúvallatás az említett törvényszünet alatt megtörtént, mint erről a következő tárgyalási előadásokból meggyőződhetünk; annak részleteit azonban nem ismerjük; mert Nógrád megye 1688—1690 dik évi jegyzőkönyveiben, a honnan legnagyobb részben e per adatait merítém, a közös tanúvallatás szövege elé nem fordul. Hogy a tárgyalásnál a közös tanúvallatás beperesítése és megvitatása elmaradt: azért történhetett, mert a per tárgyalása más fordulatot vévén, a vád vitatásába és tehát az ügy érdemleges tárgyalásába a felek nem bocsátkoztak.

Az alperes személyét illetőleg e közbeeső szünet idejéből feltűnő esemény az, hogy ő azon idő folyamában, — mint a perben szövegezve találjuk, — ő felsége szolgálatába állott, mely szolgálat alatt — tán nem esalódunk — ha katonai

állást értünk; de a mi egyszersmind azon gyanúra ad alkalmat, hogy ez is a bűnvádi kereset alóli könnyebb szabadulás reményéből történt; s e föltevés annál inkább jogosult, mert erre a perben is súly van helyezve.¹

Azonban a legnagyobb fordulat — mondhatni válságos csapás, — a felperesnő személyénél állott be. Mint a következő tárgyalás folyamából látni fogjuk, ő, mint jogilag halott, felperességi képességét elveszté: mert a szomszéd Hont megyében bűnvádi kereset alá vonatva, elzárattott, és így a következő tárgyaláson helyette a felperesi jogokat magának napa, idősebb Sass András özvegye követelve, lépett fel.

Miként történt az, hogy míg az egyik gyilkossággal vádlott peresfél Nógrád megyében szabad lábon védelmezhetette magát, addig a másik, szintén nemes személy, tudniillik Laszkáry Mária, az eddigi felperesnő, Hont megyében gyermekgyilkosság és házasságtörés vádján ezen szünet ideje alatt, — mielőtt elmarasztaltatott volna, — elzárattott; ezen körülményeket annál kevesbé lehet összeegyeztetni, mert a Hármaskönyv I R. 9. czime értelmének megfelelőleg felperesnőkre a tettenkapás esetét, — a mennyire adataink terjednek, — fel sem tétélezhetjük. És az oknyomozó és kutató ítéset — bármennyire tárgyilagos kívánjon maradni, — lehetetlen, hogy az események összefüggését, a szereplő és résztvevő személyek jellemét, egymáshoz viszonyítva kutatva, a gyanúsítás határára innen megmaradhasson. Hont vármegyének élén ekkor mint első alispán, Madách Pál állott, kinek mint felperesnek nevében indított meg a kereset. Ez Battha Ádámnak leányáról, — többi közt Palásthy-vonalon is — rokona; — az eljáró tiszti ügyész, Szent-Iványi Ráfael pedig Battha Ádámnak atyjával Pállal, unokatestvér volt. Mindez máris elégséges tápanyagot szolgáltat arra, hogy rokonuk főbenjáró ügyében részrehajlással gyanúsíthatassanak.

Battha Ádám főbenjáró perének folytatólagos tárgyalása — mint mindjárt látni fogjuk — a következő 1689. évi mart. 7., 8. és 9-én tartott Nógrád megyei törvényszéken került ismét szőnyegre, és ekkor már a volt felperesnő Laszkáry Mária Hont megyében elzárva volt; holott ott ellene csak mart. 23-án vétetett fel (levaltatott) a bűnvádi kereset.

Ez ügy folyamát egész terjedelmében, — s ami sajnosabb — végső eredményében nem ismerjük; de a mennyire egy szíves készségű hazafi¹⁾ közlése által Hont megye jegyzőkönyvéből vett adataim terjednek: ezek is elegendők arra, hogy megdöbbenő ámulatra gerjeszsen a sorsnak azon tragicuma, mely a férje meggyilkolásának megboszulására fölhívott felperesnőt végzetes csapással lesújtá.

Hont vármegye jegyzőkönyvében róla ezt olvassuk: »1689. évi martius 23-án Hont vármegyében fekvő Alsó-Palojta helységben Hont megyének törvényszéke tartatott, akkoron

nemzetes Tihanyi Imre szolgabíró és ináncsi Ebeczky Mihály Bálint esküdt urak jelentéséből

fölvétetett nemzetes Madách Pál Hont megyei alispánnak, mint a tisztviselő kar képviselőjének és felperesnek pere nemes Laszkáry Mária, néhai nemes Sass András megmaradt özvegye mint alperes ellen, mely alább bővebben meghatározandó, bizonyos házasságtörés és gyermekgyilkosság vádján indított és emeltetett.«

Nem lenne helyén, hogy itt közbeszövéleg ezen per egész tárgyalását eladjam. A bűnvádi keresetet a Hont megyei tiszti ügyész Szentiványi Ráfael fogalmazta, mely szerint a bűnnek Losonczen Nógrád megyében kellett elkövetetnie. Alperesnőt Sembery Mátyás ügyvéd védelmezte. Az első ítélet bírói ítélet látletet (visum repertumot) rendelt el. A bírósági kiküldöttek jelentésében azonban terhelő vádképen kiemelve csakis ennyit olvashatunk: »az özvegykorában fattyat vetett Laszkáry Mária becsületes asszonyokkal visitáltatván, szeminkkel láttuk csöcsőiből a tejet kijönni.«

Mi lett a pernek vége? előttem tudva nincs.

De a felperesnőnek elzárattása és eme szomorú esete, — melyben a vád alaposágára nézve homályban maradunk, — megfosztá őt a felperesi jogoktól, és hogy ez az által indított főbenjáró per más fordulatot vett, azt a következőkben látni fogjuk.

¹⁾ Pongrácz Lajos ur, Hont megye főjegyzője, kinek szíves készségeért itt is köszönetemet nyilvánítom.

Nógrád vármegyének 1689. évi mart. 7., 8. és 9-dik napján Losonezon tartatott közgyűlése és törvényszéke alkalmával, miután Pelargus György szolgabíró jelentése szerint nemes Szigyártó Erzsébet, vitézlő Korponay János urnak hitvese, és Korponay János is ügyvédet vallottak, ismét tárgyalás alá került Battha Ádám főbenjáró pere.

Halljuk magát a tárgyalást:

»Nemes Szigyártó Erzsébet asszonynak, előbb vitézlő idősb Sass András, jelenleg vitézlő Korponay János nejének nevében és személyében törvényes ügyvéde, nemes Bulyovszky Dániel e megye előtt nyert ügyvédi meghatalmazvány mellett eladá a következőket: Tudomására van a T. Törvényszéknek, miként a nem rég mult időkben nemes Laszkáry Mária, néhai nemes (ifjabb) Sass Andrásnak özvegye mint felperes, nemes Battha Ádám mint alperes ellen nevezett férjének meggyilkolása, következőképen az alperes által ismert emberölés alkalmából ellene keresetet indított, és hogy ezen pert ismételve tárgyalatni és beperesíteni, és akkoron ezen keresetében idézett törvények alapján a nevezett alperes ellen igazságot és ítéletet szolgáltatni kért vala, és az alperes félt a per érdemleges tárgyalására is megindította, amint ezek a T. Törvényszék előtt az előbbi perirományokból eléggé tudva vannak. És minthogy időközben, tudniillik a pernek felvétele, ismétli tárgyalása és peresítése után nevezett Laszkáry Mária akkoron felperesnő T. Nagyobb Hont vármegye tisztikara által bizonyos bünnel vádoltatott és elzárattott legyen, és ennél fogva azon pert, mint beestelen (infamis) és fogva levő, és mint ilyen, Kithonich IV. Részének 22. kérdése értelmében halottul tekintendő, — többé nem folytathatná, ennél fogva azon pert minden járulékaival együtt nemes Szigyártó Erzsébetre, ugmint az alperes által meggyilkolt ifjabb Sass Andrásnak édes anyjára, kire ezen pernek további folytatása tartoznék, — átszállítatja, hogy ez ennek neve alatt folytattassék és végrehajtsassék; és pedig, hogy ezen átszállítás erejével ezen megnevezett per nemes Szigyártó Erzsébet asszony, egykor — mint mondatott — idősb Sass Andrásnak, most pedig vitézlő Korponay János urnak neje, mint felperes által nemes Battha Ádám, mint a jelenlegi fel-

peresnő fiának, ifjabb Sass Andrásnak szándékos gyilkosa és emberölő alperes ellen a nevezett alperes által véghezvitt embergyilkosság alkalmából, mint már eléggé kivilágosított, megindított és felvett per, újra fölvetessék.

A felperesnőért tehát annak fennebb megnevezett ügyvéde a szükséges kellékekkel ellátva, és az előrebocsátandókat előrebocsátva, a fenntartandókat fenntartva, ragaszkodva az alperes ellen már az ügy érdemében bőven felhozott és tárgyalt válaszokhoz és perbeszédékhez, és azokat ismételték tekintve, eladja: amennyiben alperes az ügy érdemére nézve egyszerűen tagadná, mintha ártani és gyilkosságot elkövetni czélzó szándékból, eltökélt lélekkel és előre kitervelt gonoszsággal gyilkolta volna meg kegyetlenül a megnevezett Sass András, és az ügyet ilyen egyszerű tagadással és közös tanúvallatás eszközöltetésével és ez utóbbi alapján tanúk vallomásaiból kívánta volna kivilágosítani; miután ezen közös tanúvallatás (mint az alispán jelentéséből kitűnik) már megtörtént és abból a felperesnő kétségtelenül kitűnni hiszi azt, hogy többször említett alperes szándékosan, kitervelt gonoszsággal annyiszor nevezett Sass András, a felperesnő fiát meggyilkolta volna: ennél fogva támaszkodva a közös tanúvallatásra, kéri az alperest a keresetben idézett törvények alapján elmarasztaltatni, fenntartván a fenntartandókat.

Nemes vattai Battha Ádám nevében és személyében törvényes ügyvéde, nemes Kmet János e megye előtt nyert meghatalmazványával, előrebocsátva a közönséges jogi ünnepestes tiltakozást, bele nem egyezik a pernek ezen mostani állítólagos felperesnőre valamely követelt és e helyre nem tartozó átszállításába, és erre nézve fenntartja összes ügyvédi jogait. Ugyanis a pernek átszállítása csak négy esetben történhet; többi közt halála esetében valamely peresfélnek, a ki pert más ellen támasztott, vagy ha ellene támasztatott, és végre ha az ilyen ügy egészen befejeztetett: akkor a pernek az örökösökre, vagy kiket illet, átszállása bizonyos. Ámbár pedig, mint az ellenfél állítja, az előbbi felperesnő megbecstelített és valamely bünténnyel vádoltatik: de azért egészen olyan halottnak nem tekinthető, mint a kinek már semmi reménye sem lehetne az élethez; a rabokat pedig ha-

lottakül csak azon esetben szokás tekinteni, hogy amig kiszabadulásuk vagy haláluk véglegesen elhatározatik, sem pert indítaniok, sem ellenök támasztani nem lehet. Ezekhez járul az, hogy a felperesi ügyvéd által igényelt perátszállítást és kereset indítását fölslegessé teszi ő felségének már a törvényszék előtt előbb bemutatott kegyes parancsa, mely szerint ő felsége ez ügy érdemét ismerni kívánván, a törvényszéktől a felterjesztést kívánja; és már az ellenfél által becs-
telennek nevezett felperesnő idejében az ügy oda fejlődött, hogy az alperes (mint az eléadottakból kitünik) a pert érdemlegesen is befejezte, és hogy a kegyes parancsnak annál könnyebben megfelelni lehessen, az alperes azért kérte az elnöklő alispánt a maga mellé veendő bírákkal a közös tanúvallatás eszközzésére, a mi meg is történnén, alperesi ügyvéd ezúttal is támaszkodva ő felsége kegyes parancsa foglatatára, kívánja az egész pert, a bizonyítékokkal és mind a két részről eléterjesztett járulékokkal egyetemben magának kiadatni és ekkép ő felségét alázatosan tudósítani. És végre, hogy az előbbi felperesnő ügyének mielőbb vége szakadjon és hogy a törvényszék a felterjesztésről mielőbb intézményt nyerhesen, főleg miután már az állítólagos *alperes ő felsége szolgálátaban* áll, kéri a pert függőben hagyatni.

Felperesnő ügyvéde előbbi állításaihoz szigorúan ragaszkodván, tiltakozik alperes előadása ellen. Állítja, hogy a per átszállítása a jelenlegi felperesnőre törvényszerű, mert ha az 1563. évi XXXVIII. és XXXIX. törvényezikkek értelmében a testvér testvére megöletését perrel keresheti: annál inkább teheti ezt a felperesnőre, mint az ő legkedvesebb meggyilkolt és megölt fiának édes anyja; és miután különben is az alperesi fél ügyvéde perbeszédében határozottan azt jelenté ki, hogy Laszkáry Máriára nézve az életnek többé semmi reménye sem maradna fen, ki egy *ráfogott*¹⁾ bűntény alapján — mint fennebb említettett — elzárattott és fogolylyá tétetett, és ki ellen Ns. Hont megyében büntényítő per lenne folyamatban, kinek többé nem is szabadna e pert szorgalmazni; ennél fogva a felperesnő, meggyilkolt fiának szülője, e jelen perben

¹⁾ Insimulatum crimen.

jogosan és törvényesen eljárhat, és ezen pernek vitelétől és folytatásától őt ő felségének kegyes parancsa sem tiltá el, amint ez annak tartalmából ki fog tűnni. Ami pedig azt illeti, hol alperes ezen egész pert magának kiadatni kéri: kijelenti a felperes fél, hogy ez mindaddig nem teljesíthető, míg az kellőleg véglegesen befejezve nem leszen. Ennélfogva kéri, mint fennebb.

Az alperes megmarad kérelménél. A felperesfél által idézett törvények nem tartoznak a jelen kérelemhez, mert alperesi ügyvéd nem vitatja azt, hogy jövődöben, tudniillik az előbbi felperesnőnek halála esetében a per átszállása nem háromolhatnék a mostani felperesnőre; de míg az életben van: addig az idézett törvények alperesfél mellett szólnak, mert világosan azt tartalmazzák, hogy egyiknek halálával a másikra a perátszállás szabadon megtörténhetik; sőt az ellenfél ügyvédi perbeszédeiből is ez tűnik ki, hol azt mondja, hogy csak *ráfogott* bűntény tulajdonítatik neki, tehát csak *ráfogás*-nak neveztetik; ennél fogva még reménye lehet az előbbi felperesnőnek az élethez. Ehez járul, hogy felperesi ügyvéd nem tamadta meg a per kiadatását, sőt inkább abba beleegyezett, és mintegy azt állítá, hogy nem az egész per, hanem csak részben leend kiadandó az alperesnek. Ami a per átszállítását, valamint a pernek függőben hagyását illeti: ezekre nézve az alperes fél megmarad előbbi törvényes okainál. A kegyes parancs értelmében teendő tudósításba a felperesfél is beleegyezett; és csak azt vitatta, mintha ez a mostani felperesnő ellen adatott volna ki; miután azonban a kegyes parancsban nem a felperességre, hanem az ügynek érdemére van ő felsége figyelme és elméje irányozva: ennél fogva kéri, mint fennebb.

Felperesi ügyvéd szintén előbbi állítmányaihoz erősen ragaszkodván, az ellenfélnek vitatmányaira, melyekkel csupán terveit végrehajtani, és nem egyebet, mint az 1563. évi XXXVIII. törv.-cz. ellenére a per lefolyását hátráltatni igyekszik, röviden válaszolja, arra nézve, hogy a pernek kiadatását nem tamadta meg, hogy azt most sem ellenzi, csak hogy előbb az ügy az alperesre nézve végleg eldöntve legyen. És az ő felsége által kívánt tudósítást sem akarja

akadályozni, csak hogy nem tudja, miképen történhessék ez a vármegye által czélszerűen, mielőtt a jelen per veleje mind a két félnek perbeszédeiből érdemlegesen ki nem nyomoztathatik; nincs tehát egyéb hátra, minthogy a per érdemlegesen tovább vitattassék, a mi másként meg nem történhetik, mint-hogy előbb a közös tanuvallatások megrostáltassanak, és a jelen per a mostani felperesnőre átszállíttassék, amit nem gátolhat a felperesi ügyvéd által az előbbi alperesnőről kiejtett »*ráfogott*« szócska használata sem, minthogy az előbbi felperesnő nem csak föladvá, de egyszersmind elzárva is van; és így a hazai törvények értelmében valósággal halottnak tartandó, ki nem csak hogy többé ezen pert nem folytathatná, de a maga ügyét sem védheti, és így a közönséges gyakorlat szerint is jelen per jogosan és méltányosan a mostani felperesnőre hármlik; ennél fogva kéri, mint fennebb.

Alperesért. Előbbi szavataihoz ragaszkodva, az ellenfélnek közelebbi állítmányaira azt mondja, hogy a megkísérlett perátszállítás sem a törvényeknél, sem az általa eléterjesztett okoknál fogva meg nem engedhető, mert azon indokokat az ellenfél nemcsak meg nem czáfolta, de sőt inkább megerősíté, mivel a *ráfogott* bűntény határideje nincs meghatározva, és így a letartóztatott nem tekintethetvén halottnak, közvetlenül a pernek átháramlása sem történhetett meg. A kegyes parancs már előbb és most is felmutatottnak tekintett; és ragaszkodott is ahoz, amint azt az ellenfél ügyvéde megtámadta. Sőt az érdemleges tárgyalást is sürgette és csak oly föltétel mellett merült alperesi ügyvéd az érdemleges tárgyalásba, hogy nekie a közös tanuvallatás végrehajtása után szabadjon a kegyes parancs értelmében kívánt felterjesztés iránt kérelmét ismételni, ugyanazért most is ennek teljesítéseért esedezik. Nem is tagadható meg az alperestől a per, miután abban az alperesfél által előterjesztett perbeszédekben felhozott indokok, idézett törvények és eszközölt bizonyságok által a tudósítás megtéhető. Kéri ennél fogva, mint fennebb.

Felperesi ügyvéd, miután ő felsége kegyes parancsának tartalmát mindeddig nem ismeri, noha az annyszor említett alperes ahhoz nem csekély reményt csatol, de azt mindeddig

eléterjesztteni vonakodott; ennél fogva — sértetlenül hagyva — ő felsége tekintélyét — abba bele nem egyezik és kívánja annak felolvastatását. ¹⁾ — A parancs felolvastatván, alázattal meghallgattatván és megértetvén, ennek tartalmából kitűnik, hogy annyszor említett alperes nem tagadja, miként ő a mostani felperesnőnek fiát Sass Andrást megölte; azonban azt állítja, hogy ezen tény ugyan általa, (de mint követeli), csak *esetlegesen* lett légyen elkövetve. Ellenben a mondott alperesnek érdemleges válaszából kitűnik, hogy alperes ezen tényét egyszerűen tagadta, mely két állítás egymással ellenkezővén, ezen egyszerű tagadása figyelembe nem vehető, ennél fogva kéri ezen általa is beismert és elkövetett bűntényt az idézett törvények értelmében, mellőzve alperes minden kifogásait, megfenyítetteti és magának elégtételt adatni.

Az alperesi ügyvéd támaszkodva előbbi eléterjesztéseire, mielőtt a követelt felperesnő iménti nyilatkozataira válaszolna, kéri, hogy az igényelt felperességi átháramlás törvényessége iránt ítélet mondassék, mert ő ilyen ítéletmondás előtt nem tartja helyén, hogy azon félnek tovább a perben vitatkozni lehessen; miért két okból, úgymint a törvénytelen peráramlás és a pernek ő felsége színe elé terjesztése okáért kéri a függőben hagyatást.

A felperesi ügyvéd előbbi szavataihoz hozzáadva, a a perátháramlást már azért is megállapítandónak kéri, mivel az alperes — mint ez elég világosan az eddigiekből kitűnik — a mostani felperesnő felperességébe már az által is beleegyezett, mivel ennek felperessége alatt ő felsége kegyes parancsát nemcsak fölmutatta, de azt a jelenlegi felperesnő kívánságára fel is olvastatta; kéri tehát, mint fennebb.

Alperesi ügyvéd az előbbiekhöz hozzáteszi, hogy ő a kegyes parancsot nem azért mutatta be, hogy ez által az igénylő felperesnő a perátháramlást bizonyíthassa; hanem inkább azért, hogy megsemmisítvén ezen igényelt perátháramlást, a T. Törvénytörvények magát ezen kegyes parancsokhoz alkal-

¹⁾ A jegyzőkönyvben nincs meg a parancs szövege, de itt a felperes ügyvédi folytatólagos perbeszédéből kitűnik, hogy az ezen alkalmal felolvastatott.

mazza; sőt tiltakozik és jövődre is fenntartja a maga helyén és idején jogai érvényesítését.

Itéltetett:

Tekintetbe vevén a peresfelek eléadásait, mind a felperesfél által előhozott okoknál fogva, mind pedig azért, mert elismertetnék az, hogy a fennebb nevezett Laszkáry Mária ezen perbeli felperességi képességét elvesztette legyen, és ennél fogva ezen keresetre nézve méltán halottnak lenne tartandó; ehhez járulván az, hogy ő felsége kegyes parancsának a jelenlegi felperesnő kívánságára lett előmutatása és felolvastatása által az alperesi ügyvéd a jelenlegi felperesnő felperességébe beleegyezett legyen: ezeknél fogva a bírák uraimék szavazati többségével a pernek érdeklött áthármlása törvényesen történtnek ítéltetik.

Alperesi ügyvéd ezen, bár nagy szótöbbséggel hozott, törvényszéki ítélettel nem lévén megelégedve, e tekintetben fenntartja a fenntartandókat, és kéri továbbá is ő felsége kegyes parancsának teljesítését.

A felperesi ügyvéd a bírák uraimék ítéletével meg lévén elégedve, továbbá is kérelméhez ragaszkodik és kéri a végleges ítéletet.

Alperesi ügyvéd továbbra is megmarad felhozott indokainál és ragaszkodik a kegyes parancs tartalmához, és ismételve tiltakozik az ellen, ha felperesfél a kegyes parancs kívánatába bele nem egyeznék; és azért elhatározatni kéri a T. Törvényszék által azt: kívánja-e magát a kegyes parancshoz alkalmaztatni; — különben fenntartja továbbra is jogait.

A felperesi ügyvéd azt mondja: tudja az alperesi ügyvéd azt, hogy a T. Törvényszék elhatározta már azt, hogy ő felségét az ügyről tudósítani fogja; minthogy azonban ezen tudósítás előbb meg nem történhetik, mielőtt ezen pernek vejeje és érdeme az alperes által mindenképen sürgetett és eszközölt tanúvallatásokból ki nem világosítottatik, és így azok-

ból a felterjesztendő tárgy ki nem tűnik; ennél fogva alperesnek jelenleg időszerűtlen kérése nem teljesíthető; de nem is teljesítendő, miután az ő felsége kegyes parancsából sem mutatható ki az, hogy a T. Vármegye nem ismert dolgokról tartozzék tudósítást tenni: ennél fogva kéri alperesat — a meny nyire remélheti, maga érdemleges védelmezésére utasíttatni, különben pedig az idézett törvények értelmében elmarasztaltatni.

Alperesi ügyvéd ragaszkodik előbbi perbeszédeiehez, melytől egy körömnnyire sem kíván tágitani; különben tiltakoznék, valamint a felperes eléadása ellen is, mire nézve fenntartja a fenntartandókat.

Itéltetett.

Ő felsége kegyes parancsa szerint, — melyben kegyelmesen azt rendeli, hogy az eléadott per, ügy és dolog jól megvizsgáltatván, arról, vajon az valósággal esetleg történt-e, — mielőbb híven tudósíttassék, — a vármegye ugyan ezen pernek továbbá is a vitatkozás folytatását határozhatná el; tetszett mindazáltal a T. Törvényszéknek, — mielőtt törvényszerűleg továbbá haladna, — a mind a két fél megegyezésével eszközölt közös tanúvallatást, mely a törvényszék ez ülésén eléadatott, a vármegye levelébe zárva, ő felségének megértésül tudomására adni; egyszersmind a jelen per további vitatásának és végleg megítélésének függőben hagyása iránt ő felségének ismételt leiratát figyelembe venni.

Ezen ítélet az alperes diadalát jelezi. A per tárgyalásának hosszú időre halasztása el lön érve. Az ügyiratoknak az udvari kanczelláriához felküldése több volt a reménynél arra nézve, hogy az onnan eredendő kegyes leirat sugalmazó vélelmezése alapján a büntény enyhébb, egészen más beszámítás alá eső fokozatúnak minősítettvén, a hozandó ítélet a fölmentéssel majdnem egyenlően hangozzék.

Hosszú idő, — egy teljes év multával, — a nélkül, hogy a per tárgyalásának, azaz a felek újabb vitatkozásainak nyo-

maik lelnők, a per czimében egy lényeges szónak feltűnőleg betolása mellett olvashatjuk a végső, döntő ítéletet, melyről a megye jegyzőkönyve így szól:

1690. évi ápril 17-én Losonez mezővárosában Nógrád megyének Törvényszéke tartatott.

Nemes Szigyártó Erzsébetnek, vitézlő Korponay János nejének mint felperesnek, néhai ifjabb Sass Andrásón, mint előbbi férjétől idősb Sass Andrásról nemzett fián *esetleg* elkövetett emberölés miatt Nemes Battha Ádám mint alperes ellen támasztott perében

Itéltetett.

Ő felsége legkegyelmesebb Urunk ez ügyben közbejött pelfölvetető parancsa ¹⁾ folytán nemes Battha Ádám *esetleges* emberölés, úgymint néhai nemes ifjabb Sass Andrásnak agyonlövése miatt feje váltságául a H. könyv III. R. 5. cz. és I. R. 2. czime értelmében 200 forintot tevő ötven nehéz súlyú márkának kétszer tizenöt nap alatt az alispán ur kezébe lefizetendő és le nem tétel esetében azonnal az alispán által az alperes birtokaiból végrehajtás útján behajtandó, és a nevezett felperesné szándéka szerint a losonezi temető kerítésének kigazítására fordítandó összegben elmarasztaltatik, és elmarasztaltanak és elítéltnek nyilatkoztatik.

Az Alperes ezen ítéletről kér magának bizonyítványlevelet, mely a marasztalási összeg letétele után a következő törvényszékből kiadatni határozatlik.

Ekkép fejeztetett be a két évig huzódott főbenjáró per. Azóta száznyolczvan év mult el; a szereplők porai rég elvegyültek az anyafölddel, a psycholog tehát, legyen az jogász vagy történetbuvár, higgadtan ítélni eljárásaik fölött. Kitalálhatja a hézagokat, melyek a felhozott események összefüggését némely adatoknak hiányzása miatt megszakasztják. Kutathatja és a legvalószínűbben meg is jelölheti az indokot,

¹⁾ Mandatum Praeceptorium.

miért nem jutott tárgyalás alá az úgynevezett kegyes parancs és a közös tanúvallatás teljes szövegében, mikből a vád körülményes s teljes tényálladéka törvényszerűleg megállapítható lett volna. Miért s nem valóságos szándékossággal lett-e mellőzve, elrejtve, vagy megsemmisítve az utókorra nézve is ama két legfontosabb perokmány. — Mindezeket és sok egyebet, mint például az alperesnek a lehetőségig kivított diadala, és az előbbi alperesné tragicuma közti erkölcsi összefüggést mellőzve itten is: azt vagyok hívó, hogy az eléadottak így is azon kornak erkölcs- és jogtörténelméhez becses adalékként járulnak.